

Андреј Платонов

ГЛАС ОЦА

Драма у једном чину

Лица

ЈАКОВ
БИВШИ СЛУЖБЕНИК
ПОЛИЦАЈАЦ

Гробље. Ниска гвоздена решетка. Иза решетки, на врху гроба, је вертикално постављен тесани камен с натписом: „Александар Сиридонович Тишов. Инжењер. Наследник дела Вајта и Дизела. Преминуо 1925. године. Живој му је трајао 38 година и 3 месеца. Мир пейелу швом, велики борче за олакшавање људских невоља”.

Покрај гроба – старо дрво. На гробу је неколико шужних лимених цвешова, одавно шу остављених. У другом плану се виде исти шакви надгробни споменници и дрвеће. Вече. Гробље је празно. Појављује се Јаков, младић од девединаесет-двадесет година. Улази иза решетки на очев гроб.

Тишина.

(Даље се води дијалог између сина, Јакова, и његовог оца, који проговара кроз Јаковљево срце – гласом истој шом сина; односно, Јаков говори, шшш и одговара самом себи; али у гласу оца и сина има, пак, разлике, иако ша два гласа припадају једном шшварном човеку – Јакову, и глас оца је, заправо, глас истој шом Јакова. Други глумац не шреба да глуми „глас оца“ на сцени, будући да би шом била круйна уметничка грешка, која би сцени додала мистичну ноту, а сцена би шребало да буде савршено реалистична. Ипак, можда би баш шребало да „глас оца“ глуми други глумац).

ЈАКОВ: Оче, зашто си умро?... Зашто седиш овде сам у гробу?... Па ја те свакако волим!

Крајка тишина.

ГЛАС ОЦА: Нисам ја овде, драги мој. Гроб под тобом је празан.

ЈАКОВ: Па где си? Ја сам дошао код тебе...

ГЛАС ОЦА: У гробу нема никог – у њему је земља, и шта ту уђе – и само постаје земља. Али земља се претвара у цвеће и дрвеће – и кроз њих излази на светлост из гробне таме.

ЈАКОВ: Али где си сада, оче?

ГЛАС ОЦА: Ја сам у твом срцу и у твом сећању – нигде другде ме више нема. И ти си мој живот и моја нада, а без тебе сам ништавнији од тог пепела, који лежи испод овог надгробног споменика, без тебе сам заувек мртав и не памтим да сам уопште био жив.

ЈАКОВ: Тата, а како ћеш ти бити жив, ако и ја некад умрем, баш као што си ти?

ГЛАС ОЦА: Тада ћу и ја нестати заједно с тобом. Без тебе не могу постојати.

ЈАКОВ: Али ја те често заборављам, оче, и моје срце је тада празно. Где онда живиш?

ГЛАС ОЦА: Ја тада живим у твом забору и чекам да ме се сетиш.

Крајка тишина.

ЈАКОВ: Тата. А зашто би ти још да живиш, када си умро? Већ када си умро, то значи да ти више ништа не треба... Значи, ти хоћеш поново да живиш?

ГЛАС ОЦА: Не, мој живот је завршен. Нећу и не могу више да живим – умро сам. Али желим да останем у твом памћењу као слаби пламичак, како би ти понекад мислио на мене и тешио се када ти је лоше.

ЈАКОВ: А зарад чега баш тако да живиш? – зар је баш неопходно?

ГЛАС ОЦА: Мени ништа није потребно... Али желим да те сачувам од туге, непотребног очајања и ране погибије – од свих недаћа које ти се могу догодити. Живим тако да ти будем од помоћи.

ЈАКОВ: Ти не живиш за себе самог, већ због мене?

ГЛАС ОЦА: Ја се мучим ради тебе, како ме не би издао.

ЈАКОВ: Тата, како бих ја могао да те издам. Па ти си умро, а ја сам жив.

ГЛАС ОЦА: То је тачно. Али ме ти можеш издати, и твоја издаја ће за мене бити најстрашнија, јер сам мртав и беспомоћан, не могу се више борити, само сам слабашна светлост у теби.

ЈАКОВ: Разумем и препознајем ту далеку тамну светлост када мислим и тугујем за тобом... али те не могу издати.

ГЛАС ОЦА: Не, можеш.

ЈАКОВ: Како, оче?

ГЛАС ОЦА: Погледај око себе. Овде су сами гробови. И у њима су људи. Сви они – и онај који је умро стар и онај који је умро млад – сви су они умрли, не спознајући истински живот. Сви ти мртви, који леже испод тебе, нису умрли од тога што им се тело изморило од среће, ум од истине и срце од животне славе. Не због тога. Не, нисмо ни знали за срећу, ни за истину, ни за задовољство послом и својим мукама. Али смо ипак хтели да изградимо велики свет благородног човечанства, и осећали смо се достојним њега. Јурили смо за послом, борили се, мучили се и патили, уморили се и умрли.

ЈАКОВ: Све ја то знам, тата...

ГЛАС ОЦА: Веровали смо у предивну човекову душу. Живели смо као болесни, као у бунилу. Скупљали смо се једни уз друге и грејали се једни о друге. Јесмо ли живели или нисмо? Више се и не сећам. Све је прошло исувише брзо, као у дечјем сну. Само се сећам своје муке, али сам и њу сада заборавио и опростио... Али ми смо нешто и урадили у животу: мало, али смо урадили. Веровали смо у бољег човека – не у саме себе, већ у будућег човека, зарад ког се свако мучење може поднети. И предајемо вама, нашој деци, ову наду. Немамо је ком другом пренети. А ви не треба да нас издате. Ако нас издате, сравните са земљом наше гробове.

ЈАКОВ: (*смешећи се*) Тата. Ти си давно умро. Не знаш шта је сада у свету. Твој рад на уштеди горива у машинама је сачувао милионе тона мазута, и мама сада прима пензију. Да си сада жив, био би срећан.

ГЛАС ОЦА: Не знам да ли бих био срећан. Мама ти је, претпостављам, говорила како је то било тешко постићи – сагорети мало горива и добити много енергије... Не, то је било лако постићи, чак и весело. Хоћу рећи, природа није непријатељ човеку – одгонетнути је и искористити њене особине за добробит човека није тешко. Али како ми је било мучно да људима доказујем каква је корист од ње и како је тешко олакшати судбину људи! Због тога сам лежао у затвору.

ЈАКОВ: Па ко је непријатељ човеку?

ГЛАС ОЦА: Други човек.

ЈАКОВ: А ко му је пријатељ?

ГЛАС ОЦА. Исто човек. Ето у чему је тежина и туга живота. Да је само природа против човека, онда би нам остао само један прост и лак задатак.

ЈАКОВ: Мама ми је причала колико ти је било тешко да радиш. Знам то.

ГЛАС ОЦА: Био сам идеалиста. Мислио сам да ће људима бити боље, ако на једну коњску снагу по сату буде било потребно само сто педесет грама мазута.

ЈАКОВ: Људима и јесте боље, исправно си мислио.

ГЛАС ОЦА: Не знам како вам је сада. Али знам да нисам мислио исправно, погрешно сам. У рукама звери и ниткова најразвијенија техника би била само оружје против човека.

СЛУЖБЕНИК: Ту је покојник. Нећу га дохватити, не треба ми.

ЈАКОВ: Зашто то радите?

СЛУЖБЕНИК: Тако су наредили. Камен и гвожђе у употребљиве сировине, дрвеће ишчупати, поравнати гробове, а затим на површини изградити парк – вртешке, сокови, свирка на хармоникама, доћи ће девојке да се одморе и с њима нерадници, и ти тада дођи – у шта зуриш на том гробу? – губи се одавде, пусти нас да завршимо!

ЈАКОВ: *(у недоумици)* А зашто правити парк културе на гробљу? У окружењу је пуста степа, тамо је свежа земља... тамо би и требало изградити парк.

СЛУЖБЕНИК: *(који лопашом)* Испада да мора да буде баш ту. Тамо у стеци није занимљиво, нема шта да се узме, а овде – и гвожђе, и камен, и дрва, и лимени венци – свакакав инвентар.

ЈАКОВ: Ма какво гвожђе! Оно је већ зарђало, а камење ништа не вреди, а дрвеће – само за дрва, старо је и криво...

СЛУЖБЕНИК: А ипак наше царство-држава и од тога има зараду... Зашто ту гвожђе и камен залуд да стоји! Покојници су у земљи давно иструлили, њихова родбина – или је порасла, или су и сами умрли – и сматрај да је већ заборавила на мртве!

ЈАКОВ: А ево ја нисам заборавио!

СЛУЖБЕНИК. Па добро де – ниси заборавио! Какав си нам незабораван! – хајде да склонимо гробље, а ти ћеш све да заборавиш: онда нећеш моћи да нађеш место на ком сада стојиш: ту ће ветромат да буде ил' ће се давати квас у криглама – због жеђи... А родбина покојника, која је још увек жива, сама ће доћи овде да плеше – ко ће овде да плаче, ко ће да памти!... Јеси ли сад разумео?

ЈАКОВ *(зачуђено)* Не!

СЛУЖБЕНИК. Запамтићеш када се навикнеш – не брини се! *(Окреће надгробни споменик, благо га помера с места)* Их, ђаволе непопустљиви!... Смешно и забавно ће бити овде! Сладолед, компот у шољицама, трг смеха. А ја сам био у Тули и све видео. И тамо има динамометар и телескоп за гледање у звезде: где, шта и како је тамо, од чега је све настало и куда ће затим да оде, испада да смо сви дошли из магле – тако испада по науци – нека буде из магле, нама је свеједно!... А даље *(службеник је оставио на иренуишак лопашу и гестикулира, њун машице о будућности)*, даље – ево видиш где – отвориће се бифе: храна, напици, вафли, суво грождје, кисело млеко, палачинке – чега нећеш! Овде ће бити цела парада лепоте, почеће савршенство! А што ти стојиш? Кажи сам – Хоће ли бити тако?

ЈАКОВ: *(занесен слушањем и у чуђењу)* Добро.

СЛУЖБЕНИК *(прихвати се покла)* А овај споменик ће отићи у темељ, гвожђе ће се претопити, нећеш ни трепнути и фабрика ће већ стајати.

Премда, наравно, ако качкаваља не буде било, неће радити. Није ни важно – сачекаћемо и стрпети се. (*Кошрља по земљи над гробни камен*). А овде ће управљати силометром или ће упакивати бомбоне у папире – лак и чист посао! Тамо-вамо и дан је већ прошао, и ниси се уморио, и новац си зарадио, и с пуним стомаком: свуда је неко познанство: и у кухињи, и у бифеу – негде узмеш пирошку, негде медањак, негде посрчеш шчи....И тако проживиш живот – неприметно, али пријатно, с пуним апетитом, културно, са задовољством! (*Њева и њише се*). Тра-лала-лала-ла!... (*Зауставља се*). Шта нам још треба? – Ништа. Доста је. ЈАКОВ (*огорчено*) Марш, бре, одавде!

СЛУЖБЕНИК. Шта?

ЈАКОВ. Ништа. Сад је већ доста. Марш с гроба мог оца!

Јаков истрже лојашу из руку службеника и баца је у сирану.

СЛУЖБЕНИК. Не пипај мој инвентар. Одговараћеш!

Извлачи из бочног пољашњег џепа пишићалку и звижди, окрећући се на све стране.

Тада га Јаков ухвати за крагну и избаци из гвоздене решетке заједно с пишићалком, која није престала да пиши. Несавиши са сцене, човек с пишићалком пиши још неко време, а онда се уиши. Јаков је сам.

ЈАКОВ (*земљи*). Оче!

Тишина.

Ја ћу живети за све вас мртве.

У земљи – тишина.

Пролази полицајац.

ПОЛИЦАЈАЦ. Ко је то звиждао?

ЈАКОВ (*према сирани несалољ службеника*). Ево онај човек. Он је прво хтео да сравни гробове с земљом, а онда је звиждао пиштаљком.

Полицајац одлази у сирану, а онда се враћа назад са службеником.

ПОЛИЦАЈАЦ (*службенику*). Јесте ли то ви хтели да срушите гробове?

СЛУЖБЕНИК. Ми. Ми то ради културе, друже начелниче. Прво растурамо све што је безвредно, сакупљамо сировину, а онда градимо.

ПОЛИЦИЈАЦАЦ. Види ти то. А да нисте ви у приградском рејону срушили ковачницу, а од ковачнице саградили бању? А онда се видели да је и ковачница потребна, па сте срушили бању и поново саградили ковачницу? И тако сте рушили и градили – час бању, час ковачницу, – све док вам се сав материјал није временом истрошио, и тад сте одустали од градње, јер ништа није остало. То сте били ви, ваша организација?

СЛУЖБЕНИК. Све може бити, друже начелниче. То смо били ми. Волимо да градимо лепо и корисно од употребљивог отпада.

ЈАКОВ (*службенику*). Ко сте ви – будала или штеточина?

СЛУЖБЕНИК. Будала овде нема, друже рођаче покојника – има тренутака свести капиталистичког периода у главама појединачних час-

них грађана. А то није штеточинство. То се не рачуна. Не смеш да ме клеветаш, иначе ћеш одговарати. Ви сте сами моје болно тело ударили мало пре о земљу!

ПОЛИЦИЈАЦ. Сведока није било, не може се доказати... Ко вам је наредио да срушите гробље?

СЛУЖБЕНИК. Не да га срушим, већ постепено, мало по мало, да припремим његову територију за предмет будуће утилитаризације као парк културе, уметности и одмора, где би људи, одмарајући се, стицали упорност.

ПОЛИЦИЈАЦ. Ко вас је натерао да то радите? Највише инстанце?

СЛУЖБЕНИК. Не, никако, друже начелниче...

ПОЛИЦИЈАЦ. Нисам начелник...

СЛУЖБЕНИК. По вашим способностима видим да нисте обичан полицајац – нема потребе да ме доводите у очигледну заблуду. Срамота, друже полицајац... Привремено нигде не служим и не добијам директиве, – ја сам, рецимо, као на одмору, али сам покренуо локалну организацију удружених предузећа – с циљем испољавања иницијативе, будући да нисам уморан. И наше удружење ми је наложило да се побринем за преглед гробља, као и јаруга и пустоши, у којима нико не живи – зарад горепоменутог циља...

ПОЛИЦИЈАЦ. Колико имате удружења?

СЛУЖБЕНИК. За решавање датог питања има нас два иницијативна удружења, а ја сам од њих први. Ми смо се између себе договорили да украсимо наш град.

ПОЛИЦИЈАЦ. Добро. Сутра ћете сами посадити цвеће на овим гробовима и за свој рачун. А сад – подигните све споменике које сте оборили, и средите гробове које сте изгазили.

СЛУЖБЕНИК (*с пошћуном, моменталном усрдношћу*). Јасно, друже начелниче! Одмах ће све бити сређено у најкраћем могућем року!... Сада сматрам да овде заувек треба да остане гробље, а парк културе и одмора ћемо планирати на некој пустоши.

Службеник је с невероватном ударничком снагом присиуио обнови оборених споменика.

ЈАКОВ (*полицајцу*). Отерајте га у неку пустош заувек.

ПОЛИЦИЈАЦ. Аха! А после њега ни пустоши неће бити!...

ЈАКОВ. Онда у затвор!

ПОЛИЦИЈАЦ. Ни то није добро. После њега ћемо морати да реновирамо затвор.

ЈАКОВ. Па где онда с њим?

ПОЛИЦИЈАЦ. Сам ће се истрошити у својој сујети. Претвориће се у чађ и нестати. Није сваки грађанин човек, друже. Довиђења!

КРАЈ

АНДРЕЈ ПЛАТОНОВ (Андрей Платонович Климентов, 1899–1951), убраја се у најзначајније руске писце прве половине XX века. У својим најзначајнијим делима (*Чевенгур*, *Укоји*, *Високи напон*, *Шарманка* и др.) дотиче се многобројних идеолошких и социлошких питања, која су умногоме утицала на формирање представа о постреволуционарним дешавањима и приликама у Русији. Као поборник комунистичке идеје, Платонов је настојао да прикаже исправне путеве њене реализације, али и последице погрешног тумачења марксистичког и лењинистичког учења, због чега ће и стећи статус „непријатеља совјетског режима”, док ће његова дела претрпети оштру критику и цензуру власти. Захваљујући бројним студијама, монографијама и научним радовима, Платоновљева дела су на почетку XXI постала саставни део совјетске литературе и као таква заслужују већу читалачку пажњу.

С руског превела и белешку о аутору сачинила
МАРИЈА КУВЕКАЛОВИЋ